

Такриз

ба рисолаи илмии Султонова Гулбахор Абдувайитовна дар мавзуи «Мачмаъ-ул-фурс»-и Муҳаммадқосим Кошонӣ Сурурӣ ва масоили маърифат, нақду тасҳеҳи мутуни адабии асрҳои X-XI» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.08- Назарияи адабиёт. Матншиносӣ, нусхашиносӣ)

Унвонҷӯи кафедраи адабиёти классики тоҷики МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» Султонова Гулбахор Абдувайитовна, аз соли 2017 ин тараф бо мавзуи мазкур сару кор дорад ва фарҳангҳои тафсирии форсӣ - тоҷикӣ дар меҳвари пажӯҳиши ӯ қарор дорад.

Дар давоми таълифи рисола то имрӯз унвонҷӯ оид ба кори илмӣ шаш мақола дар дар нашрияҳои тақризии бонуфузи тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, КОА-и Федератсияи Россия ва ҳашт мақолаи дигар дар маҷаллаву маҷмуаҳои илмӣ ба таъби расонида, борҳо дар конференсу чаласаҳои илмӣ байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва донишгоҳӣ маърузаҳои илмӣ намудааст.

Зимнан бояд иброн дошт, ки муаллиф қабл аз таълифи рисола бо сарчашмаҳои зиёди илмӣ ва адабӣ, китобҳои тадқиқотии донишмандони соҳа, сайтҳои муътабари илмӣ ва адабии интернетӣ ошно гардида, масоили мавриди таҳқиқ қарор гирифтаашро ҳамчониба аз худ қард. Рисолаи илмӣ ӯ натиҷаи ҳамин ҷустуҷӯҳо, омӯзишҳо, муқоисаву муқобалаҳо мебошад. Ин аст, ки масъалаҳои барои омӯзиш ва тадқиқ дар рисола пешбинӣ карда шуда, дар сатҳи хуб мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор дода шудааст.

Рисола аз муқаддима, се боб, 11 фасл, сездар зерфасл, хулоса, феҳристи адабиёт ва 2 замима таркиб ёфта, фарогири масоили адабиву илмӣ, матншиносӣ ва нусхашиносии як луғати пурарзиш мебошад.

Дар рисола арзиши илмӣ ва адабӣ ва матншиносии фарҳанги «Мачмаъ-ул-фурс»-и Сурури Кошонӣ муайян карда шуда, тадқиқоти унвонҷӯ баёнгари он аст, ки ин фарҳанг дорои арзишҳои муҳими илмӣ ва адабӣ буда, бо усулҳои ҷолиб ва вижагӣҳои хоса таълиф гардида, зуҳури марҳилаи муҳими рушду инкишофи соҳаи фарҳангшиносии дар асри XVII таҷассум менамояд. Дар таълифи рисола муаллиф ба усулу равиши пажӯҳиши муҳаққиқони маъруфи ватанӣ хориҷӣ, монанди С.И. Баевский, Л.С.Пейсиков, Муҳаммад Муин, Алиакбари Деххудо, Муҳаммад Дабири Сиёқӣ, Шаҳриёри Нақавӣ, В.А. Капранов, А.Сангинов, Ҳ.Аҳадов, Ҳ.Рауфов, А.Отахонова, А.Воҳидов, А.Насриддинов, Д.Баҳриддинов, Н.Ғиёсов ва дигарон пайравӣ кардааст.

Муаллиф дар муқаддима матлабҳои асосии тадқиқотро ба қалам овардааст.

Дар боби аввали рисола «Муҳаммадқосим Сурури Кошонӣ ва мақоми «Маҷмаъ-ул-фурс»-и ӯ дар суҳаншиносии форсӣ – тоҷикӣ» муаллиф ба зиндагинома ва ашъори Муҳаммадқосим Сурури Кошонӣ, ки ҳамзамон шоири тавоно ҳам буд ва то имрӯз ин бахши эҷодиёташ мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст рӯчӯ мекунад ва аз арзиши адабии он суҳан мекунад. Воқеан, девони Муҳаммадқосим Сурури Кошонӣ то замони мо нарасида, аммо ба воситаи тазкираҳои асримиёнагӣ зиёда аз 200 байти ашъори Сурури дастрас гардидааст ва аз рӯи ин сурудаҳо маълум аст, ки вай суҳанвари соҳибном ва бомаҳорати замони хеш ба шумор меравад. Муаллиф ин намунаҳоро дар баробари тасҳеҳу танқеҳ мавриди таҳлил қарор додааст ва зимнан намунаи ашъори суҳанварро барои нашр омода намудааст.

Дар боби мазкур муаллиф оид ба фарҳанги тафсирии «Маҷмаъ-ул-фурс», сабаби таълифи он, нусхашиносии фарҳанг аз рӯи нусахи муътабари хаттӣ ва феҳрасти китобхонаҳои бузурги ҷаҳон, арзиши илмӣ фарҳанг ҳамчун сарчашмаи адабӣ тадқиқот бурда, мақому манзалати ин луғатнома ро дар таърихи лексикография тоҷикӣ форс баён кардааст. Муаллиф ба муқоисаву муқобалаи наشري интиқодии «Маҷмаъ-ул-фурс» бо 4 нусахи хаттӣ машғул шуда асосан аз рӯи наشري интиқодии фарҳанг бо кӯшиши Дабири Сиеқӣ қорбарӣ кардааст.

Дар боби дуюми рисола «Вежагиҳои фарҳанги «Маҷмаъ-ул-фурс»-и Сурури» таснифи сарчашмаҳои фарҳанг, сохтору вижагиҳои фарҳанг, аз ҷумла ҷобачогузории моддаҳои луғавӣ аз рӯи ҳуруфи алифбой, шарҳи ҳаракоти луғат, зикри вазн, решашиносӣ, шарҳи муфассалу мухтасар, шарҳи маънии байт ва тафсири киноёту истиороти адабӣ бо асноди комил баён карда шудааст. Дар ин боб муаллиф оид ба муносибати Сурури ба фарҳангҳои дигар ва аносири нақд нисбат ба 8 фарҳанги асримиёнагӣ таҳқиқ бурдааст. Вай дуруст таъкид мекунад, ки фарҳангшинос ба сарчашмаҳои асараш нигоҳи интиқодӣ намуда, луғатномаҳои монанди «Фарҳанги Ҷаҳонгирӣ», «Меъёри Ҷамолӣ», «Шарҳи Сомӣ», «Тухфат-ул-аҳбоб», «Муаййид-ул-фузалло», «Фарҳангномаи Вафой», «Шарафнома» ва «Кашф-ул-маҳҷуб» мавриди нақди ӯ қарор гирифтааст. Дар ин боб масъалаи асноди шохид ва шеваҳои гузариши он дар фарҳанг ва унсурҳои шарҳ дар фарҳанг ва шарҳи мусталехоти адабӣ дар «Маҷмаъ-ул-фурс» низ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, ки арзиши адабии луғатнома ро нишон медиҳад.

Боби сеюми рисола «Масоили маърифати шеър ва матншиносии осори адабии асрҳои X-XI дар фарҳанги Сурури» муҳтавои меҳварии диссертатсияро ташкил намуда, дар он интиқоли ашъор, нақди фарҳангҳо,

нақду тасҳеҳ ва масоили матншиносии мутуни осори адабии асрҳои X-XI таҳқику баррасӣ карда шудааст. Зеро дар фарҳанг аз осори суҳанварони асрҳои X-XI абёти зиёд мустанад шудааст. Мусаллам аст, ки аксари шоирони ин давра бедегон буда, васоили сарчашмаҳои дигар, ба монанди фарҳангҳо, баёзу ҷунг ва тазкираҳо ашъори парокандаи онҳо ҷамъоварӣ карда шудааст. Фарҳанги Сурурӣ ҳам аз ҷиҳати фарогирии 2014 байт аз 63 шуарои асрҳои X-XI сарчашмаи муътамаде дар таҳқику тадвини ашъори ин шоирон буда метавонад. Муаллиф аз баррасиву таҳлили абёти шоҳиди мазкур дар муқоисаву муқобалаи матуни нашрҳои гуногун ва фарҳангҳои дигар ба хулосае меояд, ки «Фарҳанги Сурурӣ» яке аз сарчашмаҳои аксарияти нашрҳои девону маҷмуаҳо буда, маъхази бозғаймиди адабӣ ба шумор меравад. Бо мақсади муайян намудани арзиши илмию адабӣ ва матншиносии «Маҷмаъ-ул-фурс» абёти шоҳиде, ки аз осори шуарои асрҳои X-XI оварда шудааст, мавриди таҳлилу баррасии муаллиф қарор дода шудааст ва абёти шоҳиди шуарои ин давра аз фарҳанг баркашида шуда бо нашрҳои девони ҷопи ватаниву хориҷии шуарои асрҳои X-XI муқоисаву муқобала карда шудааст. Дар мавриди зарурӣ барои нақду тасҳеҳи абёт ба фарҳангҳои мутақаддим муроҷиат карда, дар натиҷаи ин муқоисаҳо ба нақду тасҳеҳи сисилаи абёти шоирони ин давр дастёб гардидааст. Аз ҷумла ҳини нақду баррасии осори Рӯдакӣ дар заминаи фарҳанг нишон додааст, ки аз осори Одамушшуаро 127 байт ҳамчун абёти шоҳид истинод шудааст ва аз ин ҷиҳат ин фарҳанг яке аз сарчашмаҳои муътамади осори Рӯдакии Самарқандӣ маҳсуб меёбад.

Яке аз дастовардҳои илмии дисертант дарёфти 7 байт аз осори Рӯдакист, ки дар сарчашмаҳо ва нашрҳои девонаш ба назар намерасад.

Муаллиф дуруст зикр мекунад, ки маводи фарҳанги «Маҷмаъ-ул-фурс» дар кашфи абёти парешону гумшудаи суҳанварони форсу тоҷик, нақду тасҳеҳи мутуни осори адабӣ нақши босазо дорад. Зеро аз таҳлилу баррасӣ ва муқоисаву муқобалаи матни луғатнома чунин натиҷагирӣ карда шуд, ки баъзе абёти шоҳиди фарҳанг дар девони суҳанварони форсу тоҷик, ки бо номи онҳо зикр шудаанд, ба назар намерасанд. Муаллиф дар натиҷаи таҳқиқ муайян мекунад, ки фарҳангшинос аз ашъори зиёда аз 300 суҳанвари форсу тоҷик истифода кардааст, ки он маводи фаровонеро дар матншиносии осори суҳанварони асрҳои X-XI медиҳад.

Муаллифи рисола дар дувоздаҳ бахш ҷустуҷӯ ва тадқиқоти худро хулоса мекунад ва натиҷаи бозёфтҳои илмиашро ба қалам медиҳад. Дар асоси таҳлилу маводи мавриди истифода муайян шудааст, ки «Маҷмаъ-ул-фурс»-и Сурурии Қошониро метавон ҳамчун фарҳанги нодир ва арзишманд дар адабиётшиносии форсӣ - тоҷикӣ муаррифӣ намуд, зеро дар таркиби он

матוליби фаровоне ҷой доранд, ки барои матншиносии осори адабӣ, нақду тасхеҳи девону маҷмуаҳо, маърифат ва шарҳу маънигузории ашъор, сарчашмашиносӣ, зебоишиносии адабиёт ва мероси адабии классикӣ аҳамияти муҳимро соҳиб мебошанд.

Дар охири рисола 2 замима, яке номгӯи шоироне, ки аз онҳо Сурурӣ истинод овардааст, бо зикри миқдори абёт ва қайди саҳифа оварда шудааст. Замимаи дуюм намунаҳо аз ашъори Сурурии Кошонист, ки аз тазкираҳо ҷамъоварӣ карда шудааст.

Ҳамин тариқ Гулбаҳор Султонова дар муаррифии як фарҳанги тафсирий аз назари илми матншиносӣ ва назарияи адабиёт мушарраф гардидааст ва ин тадқиқотро метавон як кори тоза ва итмомёфта арзёбӣ намуд. Рисолаи унвонҷӯ Султонова Гулбаҳор Абдувайитовна таҳти мавзӯи «Маҷмаъ-ул-фурс»-и Муҳаммадқосим Кошонии Сурурӣ ва масоили нақду тасхеҳи мутуни адабии асрҳои X-XI» шоистаи дифоъ мебошад ва муаллифаш сазовори унвони илмӣ аст.

Рохбари илмӣ, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи адабиёти классикии МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров»

Саидов С.Ғ.

**«Имзои С.Саидовро тасдиқ мекунам»:
Сардори раёсати кадр ва корҳои махсуси МДТ-и «ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров»**

Наврӯзов Э.М.

Маълумот барои тамос:

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Хучанд, гузаргоҳи Б. Мавлонбеков, 1.

Тел.: (+992) 117070700

E-mail: n.ehson@mail.ru

« 12 » январ соли 2024.